Turán 43

AKADEMİK İLİM, FİKİR VE MEDENİYET DERGİSİ 2021/43

Turan Postası: Karabağ Savaşının Diplomatik Zayiatı: Minsk Grubu	V	Dr. Aslan Yaman
İsrail'in Yol Haritası	1	Prof. Dr. Anıl Çeçen
Teamül Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Rusya'da "Mücrim Devlet" Hukuki-Antropolojik Bir İnceleme	11	Viktor V. Boçarov Çev. Eva Qurbanova
Türkiye Fakir Kalmaya Neden Mahkûmdur? 3. Kamu-Özel İşbirliği Projeleri ve Bir Örnek Uygulama: Osmangazi Köprüsü	31	Dr. Aslan Yaman
Çin-Hindistan İlişkilerinin Geleceği	53	Ömer Kul
Bilgiyi Tercüme Etmek, Kültürleri Tercüme Etmek	73	Peter Burke Çev. Cem Sili
Macar Kaynaklarına Göre Turan Coğrafyasında (Kuzey) Kafkasya	81	Hilmi Özden
Rusya İmparatorluğu Döneminde Kafkaslar'da Müslüman Din Adamlarının Maaş ve İmtiyazlarına İlişkin Düzenlemeler	117	Mehdi Salimov
Afganistan Türkmen Edebiyatında Önemli Bir Şahsiyet: Abdülkerim Bahman	129	Noorullah Saifi, Fatma Begzada

Çin-Hindistan İlişkilerinin Geleceği

Ömer Kul*

Çin-Hindistan ilişkilerinin tarihi seyri günümüzde yaşananlara ışık tutabileceği gibi önümüzdeki dönemlerde de ilişkilerin hangi yöne evrileceğine dair de bazı ipuçları verebilir. Haziran 2020 itibariyle iki ülkenin sınır bölgelerinde yaşanan ve iki taraftan onlarca askerin ölümü ile sonuçlanan taşlı-sopalı kavgalardan sonra dikkatler bölgeye çevrilmiş durumda. Sınır çatışmaları, yükselen Çin karşısında çevrelediğini düşünen Hindistan açısından sadece birkaç asabi askerin birbirlerine sataşması olarak değerlendirilmemiş, aynı bakış açısı 1962 savaşının galibi Çin'in yeniden hizaya sokulması adına Hindistan'a küçük de olsa bir ders verme gerekliliğini olarak görülmüştür. Bu çalışma ile bölgesel olarak yaşanan bu çatışmaların arka planı, çatışmaların şiddetlenmesi durumunda çevre ülkelerin tutumları ve hegemon güçlerin bölge ile ilgili stratejik planlarında meselenin nasıl yankı bulacağına dair veriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler
Çin, Hindistan, Bölgesel Çatışma

Giriş

Bilindiği üzere Asya'nın hatta dünyanın hem coğrafi hem nüfus hem de ekonomi bakımlarından en büyük devletlerinden ikisi Çin ve Hindistan'dır. Tarihlerinin ise son bağımsızlıkları hariç birbirlerinden farklı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Çin, Türkler, Mançu ve Moğollar hariç istila ve işgal edilmeyip, başka milletlerin yönetiminde pek yaşamadığı, Hindistan ise 17 Ağustos 1947 tarihinde ilan edilen devletleri hariç hep başka bir milletin idaresinde yaşayagelmiştir.

Çin'in bu anlamda kendine has devlet geleneği tarihi süreçte oluşurken[1], bu durum Hindistan'da yabancılara karşı aşırı bir güvensizlik ortaya çıkarmış durumdadır[2]. Bunu günümüz siyasi otoritelerinde olduğu kadar halk nezdinde de gözlemlemek mümkündür. Bu

* Doç. Dr., İstanbul Üniv. Türkiyat Araşt. Enst. Öğrt. Üyesi, omer.kul@istanbul.edu.tr

1 Çinlilerin başka milletleri hakkında geniş bilgi için bkz. Abdürreşit Celil Karluk, "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı", **DAAD,** Bahar/Spring 2018, s.30-54.

2 Hint karakterinin tarihi süreci hakkında bkz. Buket Temiztürk, "Hint Karakterinin Hindistan'ın Dış Politikasına Etkileri (1990-2005)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi**, İstanbul 2019.

durum yeni dünya düzeni kurma çabalarında önemli bir argüman olarak bundan sonraki süreçte muhtemelen daha fazla konuşulur ve görünür olacaktır[3].

İki ülkenin tarihi ilişkilerini bilmek, bugün ve yaşananlarla bağlantılı olarak muhtemel yaşanacaklar noktasında bazı ipuçları verebilir. Bilhassa 2020 yılı Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında Çin-Hindistan sınır bölgelerinde yaşanan ve her iki taraftan onlarca askerin hayatını kaybettiği sınır çatışmaları/kavgaları (silahsız, sopalı!)[4], bölge ile ilgili "*acaba 1962 yılındaki gibi iki ülkenin fiili savaşa girmesi durumda bir dünya savaşı çıkabilir mi?*" sorusunu akla getirdi ve bu güncel durum üzerine pek çok yorum yapıldı.

Peki, gerçekten bir Çin-Hindistan savaşı çıkabilir mi veya Çin-Hindistan savaşının çıkması durumunda Asya-Pasifik bölgesi bundan nasıl etkilenir, böyle bir savaş durumda dünyanın bölgede yaşananlara tepkisi ne olur? vb. sorulara bu yazı ile cevap bulmaya çalışacağız.

Çin-Hindistan İlişkilerinin Tarihi Seyri

Çin Hindistan savaşı çıkabilir mi sorusunun ipuçlarına iki ülkenin tarihi ilişkilerine bakarak bazı çıkarımlarda bulunulabilir.

Bilindiği üzere demokratik Hindistan neredeyse 100 yıllık bir sömürge döneminden sonra 1947'de bağımsızlığına kavuşan bir ülke oldu. Bilindiği üzere bağımsızlık sonrası Pakistan ve Bangladeş'in Hindistan'dan ayrılmıştı[5]. Komünist Çin ise takriben 25 yıllık bir iç savaş sonrası 1949 yılında bağımsızlığını ilan etmişti[6]. İki devletin benzer tek özelliği "ulus devlet" modelini kabul etmeleri ve bu bağlamda olmazsa olmaz olarak "sınırlarını korumayı ve sınırlarından taviz vermemeyi" "milli bir siyaset ve savaş sebebi" saymalarıdır.

Bağımsızlık sonrası iki devletin başlangıçtaki hedefi ayakta kalabilmek adına bir nevi bağlantısızlar hareketi başlatıp[7], meşruiyet kazanabilmek için birbirlerini tanımaları olmuştu. Çin-Hindistan arasındaki ikili ilişkilerin, biraz da zorunluluktan, stabil gittiği dönem 1959 yılına kadar devam etmiştir. Bu sürede iki ülkenin kuruluş sonrası oturmamış devlet yapısı, kısa zaman sonra birbirlerine düşecekleri sınır meselelerini çözecek bir çalışmayı da yapmamalarını beraberinde getirmişti. Yani problemler sümenaltı edilmiş, zamana bırakılmıştı.

1959 yılında Çin Komünist Parti (ÇKP) yönetiminin Çin Halk Cumhuriyeti'nin beş özerk bölgesinden biri olan Tibet'teki uygulamalarının[8] dayanılmaz hal alması üzerine ülkeden ay-

---

3 Özer Ertuna, "Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme", (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/427918/19.10.2020.

4 Beyazıt Erkin, "Çin-Hindistan Sınır Anlaşmazlığı: Bölgesel Rekabette Yeni Gerilim", (çevrimiçi) https://www.tasav.org/index.php/cin-hindistan-sinir-anlasmazligi-bolgesel-rekabette-yeni-gerilim.html/19.10.2020.

5 Muharrem Hilmi Özev, "Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karşısında Pakistan'ın Demokratikleşme Çabaları", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 8 Sayı: 16, s. 153; Kerem Gökten, "Güvenlik İle Bölgesel Ekonomik İşbirliği Arasında: Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar (Bcım) Ekonomik Koridoru", **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.3/S.1, Haziran 2019, s.99-113.

6 Fazlı Doğan-Erdem Özlük, "Çin'deki Komünist Devrim Süreci ve Bolşeviklerin Politikaları: 1921-1949", **Mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem**, 16-17 Ekim 2017/Ankara, s.137-140.

7 Faruk Sönmezoğlu, "Bağlantısız Üçüncü Dünya"dan "Çevre Ülkeleri"ne", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:41, (Ekim 2009), s.1-8 (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5282/19.10.2020 Hasan Özcan, "Hindistan Dış Politikasında Bağlantısızlar Hareketi ve BRICS", Hindistan, 2016, (çevrimiçi: http://bolgeuzmani.com/wp-content/uploads/2019/09/Hindistan-HASAN-%C3%96ZCAN_Hindistan-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%Bında-Ba%C4%9Flants%C4%Bızlar-Hareketi-ve-BRICS-.pdf/19.10.2020)

8 Fulya Köksoy, "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.10/S.2, 2019, s.89-93.

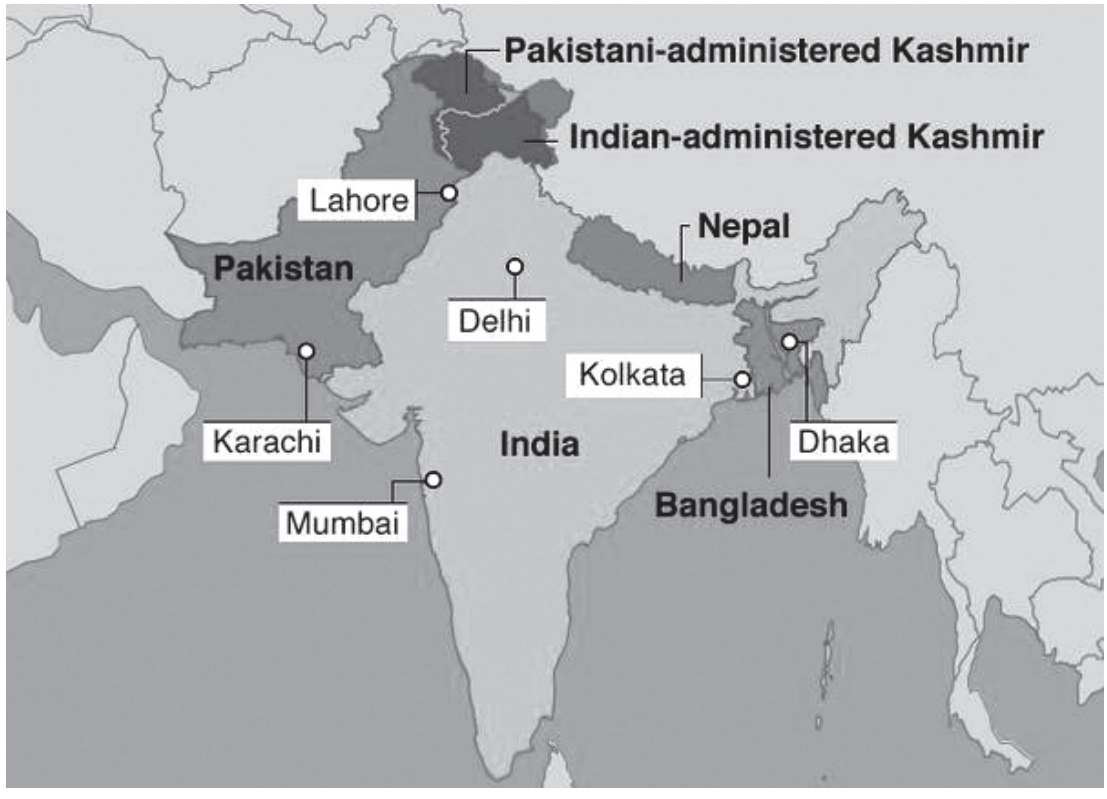

Hindistan'ın Pakistan ve Çin ile ilgili ihtilaflı sınır bölgeleri

rılan Dalay Lama'nın Tibet'ten çıkıp Hindistan'a sığınması[9], iki devletin ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Gerilimin her geçen gün arttığı dönem 1962 yılına kadar devam etmiştir.

İkili ilişkilerdeki bu gerilim, ilişkilerin iyi olduğu dönemde sümenaltı edilen sınır anlaşmazlıklarını da gündeme getirmiş ve Ekim 1962'ye gelindiğinde iki ülke arasında ilk sınır çatışmaları Nepal-Tibet, Tibet-Hindistan (MacMahon sınırı) ve Doğu Türkistan-Keşmir (Aksai Çin) arasındaki bölgede vuku bulmuştur[10]. Bu üç bölgedeki yaşanan çatışmalardan Hindistan mağlup ayrılmıştır.

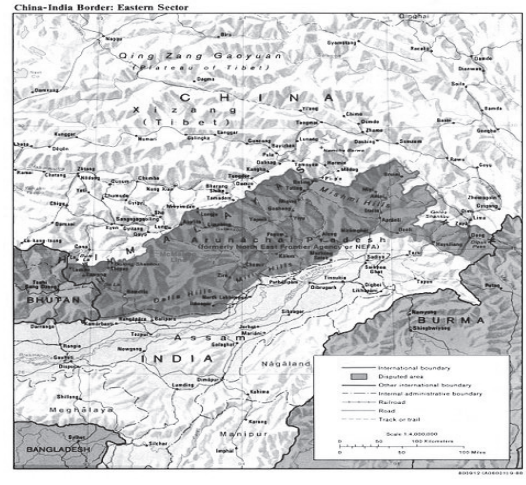

MacMahon sınırı hattı

9 Mathias Bölinger, Mathias Bölinger, "Dalay Lama 50 yıldır sürgünde", (çevrimiçi) https://www.dw.com/tr/dalay-lama-50-y%C4%B1ld%C4%B1r-s%C3%BCrg%C3%BCnde/a-4085430/19.10.2020

10 David Malone, Rohan Mukherjee, "India and China: Conflict and Cooperation", **Survival**, Vol.52 No.1, February-March 2010, s.141; Shreya Das, "The Sino-Indian Border Dispute: What Role for the European Union", European Institue for Asian Studies Briefing Paper, Şubat 2014, s.6; İzzet Soner Ayhan, "Çin-Hindistan Sınır Anlaşmazlığının Çözümünü Engelleyen Faktörler", s.83 (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203081/19.10.2020.

Ladak'ın bir parçası olan ve Çin tarafından el konulan Aksai Chin

Çin-Hindistan sınır anlaşmazlıklarının temelinde iki tarafın resmi görüşlerini birbirine dikte ettirmek, müzakereden uzak bir tutum takınmak ve birbirlerini anlamaktan uzak durmak yatmaktadır. ÇKP yönetimine göre Tibet, 1949 sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalması dolayısıyla Hanedanlıklar döneminden bu yana Çin'in hakim olduğu yerlerin kendi toprakları olduğunu[11], buna mukabil Hindistan ise, İngiliz sömürgesi dönemindeki sınırların geçerli olduğunu iddia etmektedir[12].

1962 yılındaki çatışmalar 3. dünya harbini doğurabilecekken araya giren uluslararası güçler, tarafları itidale davet ederek sükûnet bir nevi sağlanmıştı. Lakin ne Çin ne de Hindistan günümüze kadar iddialarından geri atmamıştı. Çin kendi çizdiği sınırların ki, Himalayaların Hindistan'a bakan eteklerinin dahi kendisine ait olduğunu bir oldu-bitti ile kazanmak derdindeyken, Hindistan ise bu oldu-bittiye ayak diremeye çalışan bir strateji izlemektedir[13].

Bu durum iki ülkenin normal ilişki kurmasının önündeki en büyük engel olarak durmuş, zaman zaman tartışmalı bölgeler için düşük düzeyli çatışmalar yaşanmıştı. Mesela 2017'de Nepal'daki problemli Lap bölgesinde yaşanan

11 Cengiz Topel Mermer, **Çin-Hindistan Sınır Sorunu**, Stratejik Rapor No: 76, 2020, s.4 vd. (çevrimiçi) https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/chinaindia_Rapor_pdf_21ac63df-f47a-4842-b790-9da822fe4c86.pdf/19.10.2020.

12 Orhan Doğan-Aysel Erdoğan, "XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi", **Gazian-tep University Journal of Social Sciences**, 16 (3), 839-847.

13 1962 Çin-Hindistan savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Yücedağ, "Çin-Hindistan Çekişmesi ve Muhtemel Sonuçları" Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi, (çevrimiçi) http://sdam.org.tr/image/foto/2020/06/29/Cin-Hindistan-Anlasmazligi-ve-Muhtemel-Sonuclari_1593416364.pdf/19.10.2020); "Indo-China War of 1962", (çevrimiçi: https://www.globalsecurity.org/military/world/war/indo-prc_1962.htm/2.11.2020.

Haziran 2020 itibariyle başlayan sınır tartışmalarına dair bir görüntü

çatışmayı buna örnek olarak vermek mümkündür[14]. Haziran 2020'de yine yaşanan çatışmaların sonuncusunda ise Hindistan, Doğu Türkistan'a yakın bölgede Çinli askerlerin ölümüyle sonuçlanan bir arbede yaşattı. Operasyon sonucu yaşanan müzakerelerden ise hiçbir sonuç çıkmaması bölgede hem çatışmaların hem de sıcak gelişmelerin durmadığı anlamı taşıyabilir[15].

Yukarıda silahsız arbededen, sopalı, taşlı kavgalardan bahsetmiştik. Bunun sebebi iki ülke arasındaki 1963 yılı anlaşmasına[16] göre sınır bölgelerindeki askerlerin silah kullanmasının yasak olması dolayısıyla idi. İlk çatışmayı çıkaran Çinli askerler ellerindeki sopalarla 20 kadar Hintli askeri öldürmüş, karşılığında ise Hintli askerler atik davranarak Çinli askerleri öldürdükleri bir nevi mahalle kavgası yaşanmıştı.

Hindistan'ın iddiasına göre Çin, tartışmalı bölgelerde yol yapımı, hiberoptik kablolar düşeme, asker konuşlandırma, tahkimatlar yapma gibi hususlarda varılan mutabakatlara uymamakta[17], Çin ise Hindistan'ın mutabakatlara uymadığı gerekçesiyle Çin'in toprak bütünlüğünü korumak adına her türlü girişimi kullanmaktan geri adıma atmayacağını iddia etmektedir[18].

---

14 "Hindistan-Çin sınırında gerilim artıyor", (çevrimiçi) https://www.haberler.com/hindistan-cin-sinirinda-gerilim-artiyor-13270382-haberi/19.10.2020); "Nepal'de Polisle Protestocular Arasında Çatışma: 3 Ölü", (çevrimiçi) https://www.haberler.com/nepal-de-polisle-protestocular-arasinda-catisma-3-9343407-haberi/19.10.2020.

15 "Çin-Hindistan sınırında çatışma: En az 20 Hint askeri öldü", (çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53062579/19.10.2020

16 Muhammet Nazım Taşçı, "Hindistan'ın komşularıyla sınır anlaşmazlıklar" (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hindistanin-komsulariyla-sinir-anlasmazliklari/1860817/21.10.2020.

17 Zehra Ulucak, "Çin'in Hindistan sınırında çatışma bölgesi yakınında yeni yapılar inşa ettiği iddiası" (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinin-hindistan-sinirinda-catisma-bolgesi-yakininda-yeni-yapilar-insa-ettigi-iddiasi/1889881/21.10.2020); "Çin'in sınır ihlaliyle suçladığı Hindistan iddiaları reddetti" (çevrimiçi) https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cinin-sinir-ihlaliyle-sucladigi-hindistan-iddialari-reddetti-41605878/21.10.2020.

18 Fuat Kabakçı, "Çin: Sınırdaki çatışmanın sorumluluğu Hindistan'a ait" (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-sinirdaki-catismanin-sorumlulugu-hindistana-ait/1888192/21.10.2020.

Pakistan caddelerinde Çin Devlet Başkanı Xi Jin-ping posterleri

Yine 1962 savaşından sonra yapılan anlaşmaya göre iki ülke problemli sınır boylarından 20 km geriye çekilmeyi kabul etmişti. Buna mukabil her iki tarafın devriye güçleri iki ülkenin kendi tanıdığı sınırlarda devriye gezmeye devam etmekteydi. Bu durum iki ülke askerleri arasında yetki alanları karmaşasına sebep olmakta, bazen devriye askerleri belirledikleri sınırlar dolayısıyla birbirlerinin olduğu iddiasındaki topraklara girip-çıkmaktaydı[19].

Bu bağlamda iki devletin resmi açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını, beyanatların karşı tarafa mesaj vermek veya iç kamuoyunda bir algı oluşturmak üzerine kurulu siyasi demeçler olduğu söylenebilir. Hal böyle olunca gerçek durum yerine bilgi kirliliği ile dolu beyanatlar ortalıkta dolaşmaya başlamıştır.

Her iki ülkenin sınır problemlerinde kendi görüşlerinde diretmesi, ister istemez iki ülke kamuoyunda meselenin sahiplenilmesini, oluşturulan kamuoyu üzerinden de halkın konsolide edilmesine yol açmış durumdadır. Sınır anlaşmazlıkları iki ülkenin bir nevi milli ve taviz verilmemesi gereken problemi haline dönüşmüştür. Hatta Hindistan'da sınır problemine bakış bir nevi seçim kazandırma araçlarından bir haline gelmiş, Çin'de ise tek sesli basın-yayım yoluyla halk istenildiği şekilde konsolide edilebilmiştir. Bu durum ÇKP yönetimin halkı provoke etme aracı haline dönüştürülmüştür. Hal böyle olunca sınır boylarındaki en küçük bir çatışma halkın tepkisine, halk tepkisi siyasilerin demeçlerine, siyasi demeçler de durumun ateşlemesine sebep olmakta, sonuçta meselenin gittikçe gerginleşmesini beraberinde getirmektedir.

Çin-Hindistan Arasında Rekabet Alanları

Çin-Hindistan İlişkilerinin diğer boyutlarını da ayrıca bu bağlamda değerlendirmek meselenin çok farklı yönlerini anlamada faydalı olacaktır.

Çin ile Hindistan arasındaki kötüye giden ilişkileri sadece sınır problemlerine değil "stratejik rekabeti" de bağlamak gerekir[20]. Her iki devlet kendilerini Güney Asya'nın en büyük devleti olarak görmektedir. Bu "büyük görme" bölgede menfaat çatışmasını da beraberinde getirmiştir.

Bilindiği üzere her iki ülke yüksek teknoloji üretmekte, ürettikleri teknolojiyi de hemen hemen aynı pazarlara satmaktadır. Bu durum iki ülkenin pazar rekabetine girmesini de doğurmuş. Pazar ve bölgesel rekabet iki ülkenin hassas olduğu noktaları kaşımalarını veya hasımlarına destek olmaları yönünde bir siyaset ortaya çıkarmıştır[21]. Bu manada Çin'in

[19] Çin-Hindistan sınır çatışmaları ve iki ülke arasındaki konuya dair görüşmeler hakkında geniş bilgi için bkz. İzzet Soner Ayhan, "Çin İle Hindistan Arasında Sınır Anlaşmazlığının Çözümünü Etkileyen Faktörler", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, C.2/S.2, Oca 2014, s.81-99.

[20] Bölgedeki stratejik rekabete dair geniş bilgi için bkz. Duygu Çağla Bayram-Mohammad Arafat, "Çin-ABD Üçgeninde "Hint Pasifik" Kavramsallaştırması", **ANKASAM: Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2018, (2), s.69-102.

[21] Çin ve Hindistan arasında ekonomik rekabetin seyrine dair geniş bilgi için bkz. Halil Özekicioğlu-Cüneyt Kılıç, "Küresel Ekonomi Çağında Çin Ve Hindistan", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, C.4/S.2, (2017), s.19-34.

daha aleni faaliyetler içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Mesela Pakistan'ın Hindistan ile olan problemleri ve Keşmir sorunu[22] gibi hususlarda Çin tamamen Pakistan'ın yanında yer almış, teknolojik, ekonomik, askeri ve lojistik olarak Pakistan, ÇKP yönetimi tarafından bir nevi Çin'in peyki haline dönüştürülmüş durumdadır[23]. 1963'te Pakistan'ın Doğu Türkistan'a sınır olan bir toprağı Çin'e devretmesini Hindistan kabul etmemiştir.

Singapur-Malezya arasında Malakka Boğazı

Çin-Hindistan arasındaki bir diğer rekabet alanı Hint Okyanusu'nda cereyan etmektedir[24]. Çin, Hint Okyanusu'nu kullanabilmek için, bilhassa Malakka Bozağı'na alternatif olarak Myanmar ve Kaşgar-Gwadar limanı bağlantısına Kuşak Yol kapsamında büyük önem vermektedir. Bu yolların güvenliği gayesiyle Çin, zikredilen bölgelerde askeri üsler kurmuş, kurmaya da devam etmektedir.

Bu bağlamda Hindistan, kendisinin hem karadan hem de denizden kuşatıldığını düşünmektedir. Kuzey'den, doğudan ve güneydoğudan olduğu kadar Hint Okyanusu tarafından da kuşatıldığını düşünen Hindistan, Hint Okyanusu'ndaki Çin'in faaliyetlerinden de doğal olarak rahatsız olmaktadır. Bu durum karşısında Hindistan son zamanlarda ise sadece dağlık sınır bölgelerindeki problemli alanlarda değil, deniz ve hava koridorlarında da askeri anlamda kendisini güçlendirme gayretine girişmiştir. Fransa'dan alınan uçakları[25], Rusya'dan alınan füze sistemlerini[26], ABD'nin silah ve teknoloji yardımındaki sınırsız desteğini[27] bu açıdan değerlendirmek ilişkilerin ve bölgedeki durumun anlaşılmasında faydalı olacaktır. Bu bağlamda Hindistan süper güç olabilmenin en önemli adımlarından bir olarak Hint Okyanusu'na sahip çıkma geleneğini kuruluşundan itibaren dillendire gelmiş ve anlaşılan bu bölgedeki stratejik kazanımlarını kaybetmemek adına da ciddi adımlar atmaktan çekinmeyecektir.

Çin-Hindistan rekabetinin gözle görüldüğü bir diğer alan ise Afrika'dır[28]. Bilindiği üzere Afrika'ya en büyük yatırımı yapan ülke-

22 Hint ana ve alt kıtasındaki gelişmelere dair geniş bilgi için bkz. Cengiz Topel Mermer, "Keşmir Sorunu ve Pakistan-Hindistan İlişkileri Üzerine Etkisi" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul 2018.

23 Kerem Gökten, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru ve Yeni Güney Asya Jeopolitiği", **Fiscaoeconomia** 2019, Vol.3 (1) s. 160-176; Hüseyin Korkmaz, "Asya Jeopolitiğinde Stratejik Ortaklık: Çin ve Pakistan" (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/analiz/asya-jeopolitiginde-stratejik-ortaklik-cin-ve-pakistan/1595779/21.10.2020.

24 Çin ile Hindistan arasındaki başta Hint Okyanusu olmak üzere stratejik rekabet alanlarıyla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Ömer Atagenç, "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", **Bilge Strateji**, C.4/S.6, Bahar (2012), s.135-166.

25 Bahtiyar Küçük, Hindistan multi milyarlık Fransız Rafale savaş jetlerini "coşkuyla" karşıladı: ilk mesaj Çin'e", (çevrimiçi) https://tr.euronews.com/2020/09/10/hindistan-multi-milyarl-k-frans-z-rafale-savas-jetlerini-coskuyla-kars-lad-ilk-mesaj-cin-e/21.10.2020.

26 Mustafa Bağ, "Hindistan, Rusya'dan alacağı S-400'ler için ön ödemeyi yaptı" (çevrimiçi) https://tr.euronews.com/2019/11/18/hindistan-rusya-dan-alacag-s-400-ler-icin-on-odemeyi-yapti/21.10.2020)

27 "ABD ve Hindistan'ın dev silah anlaşması" (çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/07/090721_us_india/21.10.2020.

28 Afrika'da Çin yayılmacılığı ve muhtemel sonuçlarına dair geniş bilgi için bkz. Mürsel Bayram-Hüseyin Emiroğlu, "Afrika'da Artan Çin Nüfuzunun Çok Yönlü Sonuçları", **The Journal of Academic Social Science** Y.4/S.28, (Temmuz 2016), s.501-516.

Çin Devlet Başkanı Xi Jin-ping Afrika'da

ler arasında Çin ilk sıraya yükselmiştir. Bu durum bölge üzerinde ilişkilerini geliştirmek isteyen diğer ülkelerin yakından takip ettiği bir hal almıştır. Çin'in Afrika'daki kazanımlarının ciddi boyutlara ulaştığını da bu arada ifade etmek yerinde olacaktır. Afrika'daki Çin yayılmacılığı, Afrikalıları rahatsız edici bir duruma gelmiş, "beyaz adamdan" sonra bölgeye hızlı bir giriş yapan "sarı ırkın" "beyaz adamı" aratmayacak uygulamalarına her geçen gün tepkilerin de artmasını doğurmuştur[29].

Bilindiği üzere Afrika'da Çin gibi Hindistan, Brezilya, Japonya, Fransa, ABD ve Türkiye de yatırım yapmakta. Bu bağlamda yakın gelecekte Afrika'da Çin-Hindistan, Çin-ABD, Çin-Fransa rekabeti yanında Çin-Türkiye rekabeti[30] de gözle görünür bir hal alabilir. Zikredilen devletler arasında rekabetin yakın gelecekte daha da artacağına ve durum ikili ilişkileri sorgulamayı da beraberinde getirecektir.

Çin-Hindistan rekabetinin bir diğer alanını Batılıların "Orta Asya" dediği Türkistan coğrafyası oluşturmaktadır[31]. Pakistan'ın kuzeyinde ve Türk Cumhuriyetlerinin olduğu bölgeler Çin-Hindistan rekabetinin hissedilir hale geldiği bölgelerdir. Çin'in zikredilen bu bölgelerdeki yayılmacılığı bilinen bir gerçektir. Hindistan'ın da rekabet alanı olarak bölgeye gözünü çevirdiğini söylemek mümkündür. Zikredilen alanlarda da Çin'in Hindistan'a göre ciddi bir farkla önde olduğu söylenebilir. Çin'in Türkistan coğrafyasındaki kazanımlarını Şangay İşbirliği Örgütü üzerinden elde ettiğini de ifade etmek gerekir[32].

Malum olduğu üzere Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Çin, ilk olarak "Şangay Beşlisi" adıyla bir oluşum kurmuş ve amacını da Sovyet sonrası ortaya çıkan bağımsız Türk devletleriyle olan sınır problemlerini çözmek olarak ifade etmişti. ÇKP yönetiminin hakkı olmayan hatırı sayılır toprağa Şangay Beşlisi görüşmeleri ile sahip olduğunu da bu vesile ile ifade etmek yerinde olacaktır. Zamanla Şaygay İşbirliği Örgütü'ne dönüştürülen yapı Çin'in bugün geldiği noktanın domino taşını oluşturmuş, bir nevi yeni bir pakt ortaya çıkarmıştır denilebilir. Rusya'nın yönlendirmesiyle Şangay İşbirliği Örgütü'ne Hindistan girmek istediğinde Çin buna mani olmak için uğraşmış, Rusya ise Hindistan'ın örgütte olmasında diretince Çin, Pakistan'ın olmasını talep etmiştir. Böylece her iki ülke aynı anda Şaygay İşbirliği Örgütü'ne girmiştir[33].

---

29 M. Bayram-H. Emiroğlu, a.g.m., s.510, 512.

30 Deniz İstikbal, "Afrika'da İş Birliği ve Rekabet Türkiye ve Çin", **SETA Rapor**, 2020 (çevrimiçi) https://setav.org/assets/uploads/2020/10/R172.pdf/21.10.2020.

31 Mustafa Yıldıran, "İpekyolu Çevresinde Enerji Ekonomilerinin Yükselişi ve Enerji Üzerindeki Rekabet: Potansiyel, Stratejiler ve Yeni Büyük Oyun", **Avrasya Etüdleri**, 43/2013-1, s.105-138 (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422091/21.10.2020.

32 Çin'in Orta Asya'daki stratejik hedeflerine dair geniş bilgi için bkz. Hasan Duran-Nyambayar Purevsuren, "Güvenlik, Enerji ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, **Afro-Avrasya Özel Sayısı**, (Aralık 2016), s.281-294.

33 Şahgay İşbirliği Örgütünün tarihi gelişimi hakkında geniş bilgi için bkz. Muammer Öztürk, "Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Avrasya Etüdleri**, 43/2014-1, s.249-268 (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/422113/21.10.2020)

Şangay İşbirliği Örgütü üye ülke başkanları

Hindistan kendi güvenliğinin bilhassa Afganistan'dan başlayacağına inanmaktadır. Bu durumu lehine çevirmek isteyen Hindistan, Pakistan'ın bölgedeki etkinliğini kırmak, bilhassa cihatçı gruplara desteğini kesmek amacıyla Tacikistan ve Özbekistan ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir[34].

Bölgenin Hindistan açısından bir diğer özelliği enerji nakil hatlarına sahip olmak ve kontrol etmek acını taşımaktadır. Hindistan, Orta Asya enerji koridorunun kendi üzerinden Hint Okyanusu'na akıtılarak buradan dağıtılması yönünde 2000'li yıllardan itibaren, bir nevi Amerikan projesi olarak girişimlerde bulunmuştu. Lakin ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası dünya siyasetini dizayn etme noktasında yöntem değiştirince bu yöndeki hedefler akim kalmıştı[35].

Yine bilindiği üzere Çin ve Hindistan enerjide dışa bağımlılığı en fazla olan iki ülkedir[36]. Bu ihtiyacın giderilmesi ve sürdürülebilir olması, her iki ülkenin bu noktada da ciddi bir rekabet içerisinde olmalarına yol açmıştır. Sınır problemlerinden ekonomik rekabete, enerji ihtiyacının karşılanmasından teknolojik üre-

34 Özgür Çınarlı, "Afganistan İhtilafı ve Hindistan", **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.8/S.3, (Eylül 2016), s. 10-16; Duygu Çağla Bayram, "Hindistan'ın Bölge Siyaseti", **İNÜSAM/Analiz**, C.1/13, 2019, s.5.

35 Türkan Budak, "Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye", **Bilge Strateji**, C.5/S.9, Güz 2013, s.132-133; **TAPI Projesi**-Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan Geçişli Boru Hattı Projesi (TAPI Project-Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India Pipeline), Türkmen doğalgazının Hindistan'a ulaştırılmasını hedefleyen 1800 km'lik boru hattı inşasını içeren projedir. 2015 yılında inşaatına başlanan boru hattının 2018 yılında tamamlanmasıyla birlikte yıllık 33 milyar m3 doğalgaz taşıması yapması beklenmektedir. Söz konusu projenin altında yatan siyasi hedef, Orta Asya doğalgazının İran ve Rusya dışında alternatif rotayla uluslararası piyasalara ulaştırılmasıdır. Bkz. "Türkmenistan TAPI projesi için start verdi", (çevrimiçi) http://www.enerjigunlugu.net/icerik/15896/turkmenistan-tapi-projesi-icin-start-verdi.html/02.11.2020); Krş. için bkz. Çağlar Şakı, "Büyük Güçler Politikasında Orta Asya Enerji Kaynakları: Jeopolitik Mücadele", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara 2018, s. 100.

36 Selim Güngör ve. diğ. "Küresel Gelişmeler Bağlamında Enerjide Dışa Bağımlı Gelişmekte Olan Ülkelerde Birincil Enerji Tüketimiyle Finansal Gelişme Arasındaki İlişki", **Maliye Finans Yazıları**, 108, (2017), s. 123-142.

Güneydoğu Asya bölgesi

tim ve pazarlardaki rekabete her iki ülkenin zaman zaman yakın çevrelerinde olduğu kadar faklı ve uzak bölgelerde de karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. Görünen bütün bu ilişkileri olumsuz etkileyen donelere ilaveten iki tarafın meselelerini sükunet içerisinde konuşup halledebilecek bir mekanizmaları da yoktur. Bu durum sınır çatışmalarında olduğu gibi zaman zaman sıcak çatışmaların yaşanmasını doğal hale getirmektedir.

Çin-Hindistan ilişkilerinin bölge ülkelerine tesiri

Çin-Hindistan rekabetinin başta ABD olmak üzere bölge devletlerinin durumuna dair değerlendirmeler yakın gelecekte yaşanacaklara bölge ülkelerinin tavrını görmek açısından da bazı ipuçları verebilir.

Çin-Hindistan sınır çatışmalarının uzun aradan sonra tekrar gündeme gelmesi aslında Çin yayılmacılığının gözle görülür bir hal alması üzerine ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çin tarafından çevrildiğini hisseden Hindistan kadar, Çin'in yayılmacı politikalarından rahatsız olan başta ABD olmak üzere diğer bölge devletleri birbirleriyle işbirliğini arttırma, dahası taraf olan tüm devletler milli menfaatleri gereği Hindistan ile stratejik, ekonomik, siyasi veya kültürel ilişkiler kurma yolunu gitmiştir. Bu türden ikili ilişkiler geliştirme hareketlerine Çin-ABD rekabeti sonrası üst düzeyden yeni bir taraf dahil olmuştur[37]. D. Trump'la beraber ABD öncülüğünde, Hint-Pasifik stratejisi geliştirilmiş ve bölgedeki müttefiklerin birlikte hareket etmesine özel önem verilmeye başlanmıştır.

Anlaşıldığı kadarıyla bu stratejiye sadece ekonomik çıkar ve işbirlikleri değil, savunma ve güvenlik ile ilgili durumlar da dahil edilmiştir. Bu durum ABD'nin Hint Okyanusu-Pasifik bölgesinde çıkarlarına Hindistan'ı da dahil etmesi anlamı taşımaktadır. Görünen ABD sadece ticaret savaşları üzerinde değil, Hindistan üzerinden de Çin'e bir başka baskı kurma cephesi ortaya çıkarma hedefinde başarılı olmuş durumdadır. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Türk Cumhuriyetlerini ziyareti[38] akabinde Donald Trump'ın Hindistan'da[39] 100

[37] Zerrar Cengiz, "Asya-Pasifik'te Çin'e karşı ABD-Hindistan ittifakı" (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/asya-pasifik-te-cine-karsi-abd-hindistan-ittifaki/947165/2.11.2020.

[38] "Pompeo'dan Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki ülkelere ziyaret turu", (çevrimiçi) https://www.haberler.com/pompeo-dan-dogu-avrupa-ve-orta-asya-daki-ulkelere-12850187-haberi)/2.11.2020.

[39] Muhammed Nazım Taşçı, "ABD Başkanı Trump, Hindistan'da stadyumda yaklaşık 100 bin kişiye hitap etti", (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskani-trump-hindistanda-stadyumda-yaklasik-100-bin-kisiye-hitap-etti/1743432)/2.11.2020.

ABD Başkanu D. Trump ve Hindistan Başbakanı Narendra Modi

bin kişilik bir statta halka hitap etmesi ve buradaki demeçlerini dikkatlice okumak bölgede kurulan yeni ittifakları görmek açısından ciddi ipuçları verecektir.

Bütün bu yaşananlar Çin-Hindistan arasında ciddi bir savaş olup-olmayacağı sorusunu akla getirebilir. Kanaatim böyle bir savaşın başlaması için daha erken olduğu yönündedir. Henüz "vekalet savaşları" hem Çin hem ABD hem Rusya vs. devletler eliyle yürütülmekte, bu tip aksiyonlar sınırlı da olsa hedefledikleri amaçlarına ulaşmada halen daha etkili birer maşa rolünü görmektedir. Bir diğer husus ise ekonomik zorlamalar her devletin altından kalkabileceği bir durum olmaması dolayısıyla, tahribatı çok fazla olabilecek fiili savaş yerine yalnızlaştırma, ekonomik sıkışıklık oluşturma, vekalet savaşlarını kullanma gibi argümanların yeni dünya düzeni oluşturulurken henüz tedavülden kaldırılmak istenmediğini göstermektedir. Şayet bu argümanlardan netice alınamayacaksa, son hamlenin fiili bir savaş olacağını da hatırdan çıkarmamak yerinde olacaktır. Yine kanaatim odur ki, fiili bir dünya savaşı çıkacaksa ki, ihtimal hiç de az değil, bu savaş Çin ve çevresinde vuku bulacaktır.

Fiili bir savaşın ertelenmesinin doğal ve makul birçok sebebi bulunmaktadır. Mesela iki ülkenin elinde nükleer silahların olması, füzelerinin birbirini vurabilecek menzil ve güçte bulunması[40], Çin'in Himalaya dağ silsilelerinin doruk noktalarına hakim olup buralardan saldırılar düzenlemede avantajları, stratejik noktalara kara ve tren yolları ağı üzerinden kısa zamanda konuşlanması, Doğu Türkistan'ın Hoten şehrindeki askeri üssünden kara ve hava birliklerini kaldırma gibi caydırıcılıkları bulunmaktadır[41]. Buna mukabil Hindistan'ın yükselen

[40] Çin ve Hindistan'ın askeri gücünün karşılaştırılması için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=8C5rlDST8DY/2.11.2020.

[41] "Çin Ordusundan, Doğu Türkistan İle Hindistan Sınırında Geniş Çaplı Tatbikat" (çevrimiçi) https://qha.com.tr/haberler/cin-ordusundan-dogu-turkistan-ile-hindistan-sinirinda-genis-capli-tatbikat/212638/2.11.2020.

güç olması, batı tarafından destekleniyor olması, yine batı tarafından Çin'e karşı çıkışlar iki gücün konvansiyonel bir savaşa girmesini dengede tutabilir. Sınır çatışmaları ise daha da şiddetlenebilir.

Yaşanan bu gelişmeler mutlaka Çin tarafından da ciddi takip edilmektedir. Gelinen noktada Çin açısından 1962'ye benzer bir şekilde Hindistan'a küçük de olsa bir ders verip önümüzdeki 30 yıl rahat hareket etme noktasında bir strateji geliştirilmişe benzemektedir. Her iki tarafın, kaçınılmaz son olabilecek ciddi bir savaşın, son 30-40 yıldaki kazanımlarını heba edebileceğini gördükleri kanaatindeyim. Lakin tarihi bir hakikat dünyanın süper gücü olmanın ciddi bir savaştan geçtiğini, Çin'in de buna hazırlandığını göstermektedir.

Böyle bir savaşın çıkması durumunda, 1962'de olduğu gibi, ABD ve İngiltere, Rusya'ya yakınlığına rağmen, Hindistan'ı destekleyecektir. Yani ülkemizdeki bir kesimin iddia ve hayal ettiği gibi bir Rus-Çin dostluğu değil, Rus'un unutmadığı tarihi düşmanlığın devam ettiği, dahası Çin'in Türkistan coğrafyasındaki yayılmacı siyasetinden Moskova'nın ciddi rahatsızlık duyduğu hatırdan çıkarılmamalıdır[42]. Sadece İngiltere ve ABD'nin değil Rusya'nın olası bir savaş durumda, ikili ilişkileri üst düzeyde olan Hindistan'dan yana tavır alacağı söylenebilir. Hint ordusunun silah sistemlerinin hem NATO hem de Rus uyumlu ve karışık olmasını da ayrıca bu açıdan değerlendirilmelidir.

Çin-Hindistan çatışmalarında Pakistan'ın, şayet Çin bir talimat vermediyse, sessiz kalacağı kanaatindeyim. Buna sebep olarak çıkabilecek olası büyük bir savaştan Çin'den daha fazla Pakistan'ın zarar görebileceği gerçeğini söylemek mümkün. Ayrıca Batı tarafından Pakistan'ın baskılanabileceğini hatırdan çıkarmamak gerekir. Mesela 1998'de Pakistan ve Hindistan nükleer silah denemesi yaptığından Batı tamamen Pakistan'ın karşısında bir tutum sergilemişti[43]. Pakistan'ın içindeki huzursuzlukları; eyaletlerin merkezden rahatsızlığı, Belucistan'ın[44] durumu gibi Afganistan ile problemleri de gündeme getirilebilir. Bu olumsuzlukları kaşıyabilecek bir Hindistan, Pakistan'ın kapı komşusu durumda. Bu açıdan da Pakistan böyle bir savaştan da sınır çatışmalarına taraf olmaktan da uzak durmayı yeğleyecektir.

Olası bir savaş durumunda veya mevcut durumla alakalı tavrı merak edilen ülkelerden birisi de Japonya'dır. Çin-Japon tarihini bilmek bu konuda sağlıklı yorum yapmayı kolaylaştıracaktır. Muhtemelen Çin-Japon tarihi düşmanlığı uzun zamandır bir Hint-Japon ittifakı ortaya çıkarmış durumda. Bu ittifak ciddi bir stratejik işbirliğini de beraberinde getirmiş. Stratejik işbirliği içerisinde ise ekonomi, teknoloji ve ticaret bulunmakta[45]. II. Dünya savaşı son-

42 Ömer Kul, "Rus-Çin ilişiklerinden bir ittifak çıkar mı?" (çevrimiçi) https://www.ogunhaber.com/yazarlar/doc-dr-omer-kul/rus-cin-ilisiklerinden-bir-ittifak-cikar-mi-101324m.html/2.11.2020.

43 "Gözler Pakistan ve Hindistan'da", (çevrimiçi) https://www.dw.com/tr/g%C3%B6zler-pakistan-ve-hindistand a/a-2520380/01.11.2020.

44 Göktürk Tüysüzoğlu, "Toplumsal Kimliğe Dayalı Güvenlikleştirmelerin Siyasal Sorunlar Bağlamında İrdelenmesi: Belucistan Örneği", **Güvenlik Stratejileri** Y.11/S.21, s.39-87.

45 A. Merthan Dündar, **Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 20. yılında Japonya'nın Orta Asya Politikaları Rapor**, editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011; Çin-Japonya ilişkilerinin çok yönlülüğüne dair bkz. Yunus Can Polat, "21. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti Japonya İlişkileri ve Milliyetçilik", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, **Basılmamış tez**, Aydın 2011; Emine Akçadağ, "Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları", **Bilge Strateji**, C.2/S.3, Güz 2010, s.1-28 (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43512/2.11.2020; Hüseyin Ergun, "Japonya'nın Güvenlik Stratejileri, Dış Politika Araçları ve Değişim", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, **Basılmamış Yüksek Lisans**

rası silah yapımını durduran ve silah şirketlerinin faaliyetlerini askıya alan Japonya'nın son dönemlerde bazı şirketlere ağır silah üretimi izni çıkarması da bu bağlamda değerlendirilmelidir[46]. ABD'nin bu alanda Japonya'ya verdiği desteği Japonya'nın Hindistan ile de paylaştığı zaten bilinmekte. Bu işbirliğinin Çin'e ve Çin'in bölgedeki yayılmacı siyasetine karşı olduğu da herkesin malumu. Olası bir savaş halinde Japonya'nın Hindistan'a her türlü desteği verebileceği kabul edilebilir.

Bilindiği üzere Japonya, Hindistan, Almanya ve Brezilya'nın BM Daimi Güvenlik Konseyi'ne girme talepleri bulunmaktadır. Japonya ve Hindistan'ın bu isteklerine Çin ise karşı çıkmaktadır[47]. Bu durum Japonya ve Hindistan'ı yakınlaştırırken Çin'e karşı bir cephe de ortaya çıkarmış durumdadır. Uzakdoğu Aya'da Çin'e komşu veya çevre ülkelerden Çin lehine hareket edebilecek Kuzey Kore, mecburen (!) Pakistan ve Myanmar hariç herhangi bir ülke gözükmemektedir. Kamboçya, Wietnam, Malezya, Endenozya, Singapur ve daha güneydeki Avustralya'yı da buna eklemek mümkün gözükmektedir[48].

Çin-Japonya ve Tayvan bölgeleri

Olası bir Çin-Hindistan savaşı durumunda bölge ülkelerinin bu duruma kayıtsız kalması da mümkün görünmemektedir. Buna Batılı ülkelerin de dahil olması kaçınılmaz durmaktadır. Henüz daha öngörülen büyük bir savaş için erken denilse de, hemen hemen her devletin bu minvalde hazırlık yaptığı da görülmektedir.

Burada gözden kaçırılmaması gereken, belki de Çin-Hindistan savaşından önce ortaya çıkabilecek bir savaş alanı Güney Çin denizi gibi durmaktadır[49]. NATO'nun deniz kuvvetleri-

---

tezi, Konya 2007; Hasan Kösebalaban, "Japon grand stratejisi:Yirminci yüzyıl Japon dış politikasında süreklilik ve değişim", **Divan,** 1998/2, s.57-98.

46 Gürol Baba, "Japonya'nın savunma politikasındaki dönüşüm", (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/analiz/japonya-nin-savunma-politikasindaki-donusum/1423671/2.11.2020.

47 İlyas Kutlu, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Reform Tartışmaları" **Bilge Strateji**, C.10/S.19, Güz 2018, s.177-200; Ayçe Sepli, "Hindistan'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Daimi Üyelik Yolunda Girişimleri ve Karşılaştığı Engeller", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Dergisi, C.7/S.18 (2016), s.226-238; "https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyi_Reformu/2.11.2020.

48 "Güneydoğu Asya ülkeleri Güney Kore'de toplandı" (çevrimiçi) https://www.haber7.com/asya/haber/1244696-guneydogu-asya-ulkeleri-guney-korede-toplandi/2.11.2020. Toplantıya Çin'in davet edilmemiş olması bu yönüyle değerlendirilmelidir.

49 S. Süha Çubukçuoğlu, "Güney Çin Denizi'ndeki Paylaşım Mücadelesi" (çevrimiçi) file:///C:/Users/pc/Downloads/Guney_Cin_Denizindeki_Paylasim_Mucadeles.pdf/2.11.2020; Diren Doğan- Muharrem Gürkaynak, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizinde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** ,Y.2019, C.24/S.4, s.921-947; Omırbek Hanayı, Güney Çin Denizi'ndeki Temel Sorunlar ve Çözüm Yolları: Çin'in Yaklaşımı" (çevrimiçi) file:///C:/Users/pc/Down-

nin büyük çoğunluğunun bölgeye kaydırılmış olması ciddi takip edilmesi gereken bir durumdur[50]. Güney Çin denizindeki sıcak çatışmada tarafların ABD, Çin ve Tayvan olduğunu, 1971'de bir gecede ABD tarafından devletsiz bırakılan Tayvan'ı, bölgedeki kazanımlarını kaybetmemek adına, her şartta destekleyeceğini hatırdan çıkarmamak gerekir. Çin'in 2022'de Tayvan'ı Çin'e dahil etme ve "tek Çin" idealini gerçekleştirmek amacına matuf ajandası bölgeyi Hindistan-Çin savaşından önce Tayvan boğazında karıştırabilir[51]. Tayvan gerilimi ABD ve batının her anlamda Çin'e karşı Tayvan'ı desteklemesini beraberinde getirebilir.

Bu anlamda yakın zamanda gözle görülür bir şekilde ilerleme kaydeden Hindistan ile Tayvan ilişkilerine de ayrı bir parantez açmak gerekir[52]. Tayvan Boğazı savaşının çıkması durumunda Hindistan'ın burada Tayvan'dan yana tavır alacağı rahatlıkla söylenebilir.

Çin-Hindistan ilişkilerinde problemli alanlardan birisi de Çin'deki büyük şirketlerin Hindistan'a kayma ihtimalidir. Gerçi bu konuda bir özeleştiri yapıp büyük bir fırsatı ülke olarak kaçırmakta olduğumuzu da buraya not düşelim. Çin virüsü ve ABD-Çin ticaret savaşlarının[53] bir sonucu olan büyük şirketlerin Hindistan'a kayma durumu Çin'i ciddi rahatsız etmekte, dahası ekonomik anlamda zorlamakta, yakın gelecekte de ciddi sıkıntılar çıkaracak boyuta ulaşacak potansiyeli barındırmaktadır. Çin pazarından sermayenin çıkmasının Çin'i sekteye uğratması kaçınılmaz durmaktadır[54]. Buna rağmen son 30 yıllık kazanımlarında Çin bu olumsuz durumlar için de hem ekonomik hem sosyolojik hem de psikolojik bir hazırlık yapmışa benzemektedir. Lakin bu hazırlıkların Çin'i, bunca dışa bağımlı ve sürdürülebilir bir ekonomide yıllık en az %6 büyüme olmadığı takdirde ki, İMF ve Dünya Bankası verilerine göre Çin'in 2020 büyüme rakamları %5,8 olarak telaffuz edilmekte, ciddi sosyal problemler yaşayacak olma ihtimali, zorlayacaktır[55]. Tehlike çanlarının Çin için çaldığını en fazla ÇKP elitleri hissetmektedir. Zaten Çin ekonomisinin idaresi noktasındaki fikir ayrılıklarının da

loads/Guney_Cin_Denizi_ndeki_Temel_Sorunlar_ve.pdf/2.11.2020; Engin Koç, "Çin'in 2015 Savunma Stratejisi Bağlamında Uluslararası İlişkilerde Yeni Denge Arayışları", ed. Tayyar Arı-Barış Özdal, **VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları-** (21-22 Ekim 2015 Bursa), Mart 2016; Mustafa Akcan, "Nükleer Güvenlik Zirvesi, G7 ve Kaynama Noktası: "Güney Çin Denizi", **DN-Dış Politika**/16-05, 02 Mayıs 2016 (çevrimiçi) http://www.toplumcudusunceenstitusu.org/makale-detay/239/-nukleer-guvenlik-zirvesi-g7-ve-kaynama-noktasi-guney-cin-denizi-/2.11.2018.

50 "Asya-Pasifik'de NATO'nun hedefleri", (çevrimiçi) https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/asya-pasifikde-natonun-hedefleri-h454741.html/2.11.2020.

51 Tayvan sorunu hakkında geniş bilgi için bkz. İshak Turan, "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y.6/S.1, s.80-105.

52 Cemre Pekcan, "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri", **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**. 1(1), 2016, s.19-32.

53 Arzu Al-Hayri Kaya, "Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-ABD İlişkileri: Düzenin Sonu", **XI. IBANESS Kongreler Serisi**-Tekirdağ, 9-10 Mart 2019 (çevrimiçi) file:///C:/Users/pc/OneDrive/Desktop/%C3%87in_Hindistan_TURAN/ABD-CINTICARETSAVASI.pdf/2.11.2020.

54 "Çin'den 50 milyar dolarlık kripto para çıkışı sermaye kaçışını işaret ediyor", (çevrimiçi) https://www.bloomberght.com/cin-den-50-milyar-dolarlik-kripto-para-cikisi-sermaye-kacisini-isaret-ediyor-2262690/2.11.2020. Çin'de yabancı sermayenin durumu ile alakalı geniş bilgi için bkz. "Çin Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yapısal Dönüşüm", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2017.

55 "IMF küresel büyüme tahminlerini düşürdü", (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/imf-kuresel-buyume-tahminlerini-dusurdu/1708463#:~:text=IMF%2C%20D%C3%BCnya%20Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%20Raporu,a%C4%9F%C4%B1r%20toparlanma%22%20ba%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ile%20yay%C4%B1mlad%C4%B1.&text=Raporda%2C%20%C3%87in'in%202019,8%20b%C3%BCy%C3%BCyece%C4%9Fi%20tahminine%20yer%20verildi./02.11.2020.

Tayvan Boğazı

varlığı her geçen gün biraz daha gün yüzüne çıkmakta, bu durum ÇKP yönetiminin içeriden çatışmaya başladığı izlenimi uyandırmaktadır.

Sermayenin Hindistan gibi Vietnam, Malezya ve Endonezya gibi ülkelere taşınmaya başladığını da bölgedeki gelişmeleri takip edenler bilmektedir. ABD'nin kendi eliyle Sovyet Rusya'ya karşı büyüttüğü, büyürken de Rusya'ya azılı düşmanlık eden ÇKP yönetimi aslında geçmişte ve günümüzde ektiklerinin ürününü yakın gelecekte acı tecrübelerle alacağa benzemektedir. ABD'nin ya sermayeyi getirme ya da Çin'de üre-

tilen ürünlere yüksek vergi koyma restine karşılık ortaya çıkan durum Çin'i olduğu kadar Çin'e sermayelerini kaydırmış büyük şirketleri de zor durumda bırakmış dahası bırakmaya da devam etmektedir. Bu türden şirket sahiplerinin Çin'den yana hareket etmelerini beklemek muhtemelen abesle iştigal olacaktır[56]. Çin'den çıkan veya çıkmayı kabul eden firmalara özel imtiyazlar veren Japonya gibi ülkelerin de varlığı artık bilinmektedir. Bu fırsatı ülke olarak, lojistik, jeopolitik ve jeostratejk avantajlarımıza rağmen kaçırdığımızı üzülerek söylemeliyim. Daha fazlasını yapabilirdik.

Görünen o ki dünyayı yöneten siyasiler, freni boşalmış bir kamyonun direksiyonunda hazin sonu hazırlamakla meşgul. Zor günlerin insanlığı beklediğinin bilinciyle, o günlere tez elden hazırlanmamızı tavsiye etmekten başka da bir çaremiz bulunmamakta.

Sonuç

Çin ile Hindistan arasında Haziran 2020 itibariyle yeniden nükseden sınır çatışmaları anlaşılan bir süre daha iki devletin alt perdeden birbirlerini yoklayacakları bir sürece doğru gitmektedir. Sınır çatışmaları gerginliği İki ülke arasında yaşansa da bu durum yakın gelecekte uluslararası bir boyut kazanacak gibi de durmaktadır.

Hindistan, Çin'in kendisini çevrelediğini düşünmekte ve bu durumdan kurtulma stratejisi geliştirmektedir. Çin ise bölgesel bir güç olduğunu düşündüğü Hindistan'ın etki alanlarını daraltma yönünde bir strateji geliştirmek istemektedir. Bölgesel çatışma riski hem yakın çevre hem de uluslararası bir mücadelenin fitilini ateşleyebilecek gibi durmaktadır.

Çin'in yayılmacı siyaseti sadece bölge devletlerinin Çin'e karşı ittifak arayışlarını ortaya çıkarmamış aynı zamanda birçok devletin muhtemel yaşanabileceklere dair, Çin'e karşı ittifak arayışlarına ve stratejik ortaklık kurmalarına yol açmış görünmektedir.

Önümüzdeki süreçte Çin'i çevreleme ve Çin'i tekrar Kıta Çin'e hapsetme stratejisini bölge devletlerinin ABD eliyle yürürlüğe koyacağı hatta koymaya başladığı söylenebilir. Önümüzdeki süreçte Güney Çin denizindeki hareketlilik, Tayvan meselesinin her geçen gün alevlenmesi, Doğu Türkistan bölgesinde yaşananlar, Pakistan-Hindistan arasındaki Keşmir sorunu gibi bölgesel ama uluslararası hüviyetleri olan meseleler olarak daha çok konuşulacağa benzemektedir.

Çin-Hindistan arasında konvansiyonel silahların da kullanıldığı devletlerarası büyük bir savaş yakın gelecekte beklenmese de, Tayvan sorunu yüzünden Asya-Pasifik'te yakın bir zamanda, uluslararası güçlerin de taraf olduğu bir mücadelenin başlayabileceği söylenebilir. Muhtemelen Çin kendisinin çevrelenmemesi adına ciddi bir savaş hazırlığı içerinde olup, bölge devletlerinin de bu yönde hazırlıklara giriştiği anlaşılmaktadır.

[56] Güray Alpar, "Güney Çin Denizinin Durumu, Bölge Ülkelerinin Tehdit Algılamaları ve İttifak Arayışları", (çevrimiçi) https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/guney-cin-denizinin-durumu-bolge-ulkelerinin-tehdit-algilamalari-ve-ittifak-arayislari-kose-yazisi-17345/02.11.2020.

Bibliyografya

"ABD ve Hindistan'ın dev silah anlaşması" (çevrimiçi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/07/090721_us_india/21.10.2020.

"Asya-Pasifik'de NATO'nun hedefleri", (çevrimiçi:) https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/asya-pasifikde-natonun-hedefleri-h454741.html/2.11.2020.

"Çin Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yapısal Dönüşüm", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa 2017.

"Çin Ordusundan, Doğu Türkistan İle Hindistan Sınırında Geniş Çaplı Tatbikat" (çevrimiçi: https://qha.com.tr/haberler/cin-ordusundan-dogu-turkistan-ile-hindistan-sinirinda-genis-caplitatbikat/212638/2.11.2020.

"Çin'den 50 milyar dolarlık kripto para çıkışı sermaye kaçışını işaret ediyor", (çevrimiçi): https://www.bloomberght.com/cin-den-50-milyar-dolarlik-kripto-para-cikisi-sermaye-kacisini-isaret-ediyor-2262690/2.11.2020.

"Çin-Hindistan sınırında çatışma: En az 20 Hint askeri öldü", (Çevirmiçi): https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53062579/19.10.2020.

"Çin'in sınır ihlaliyle suçladığı Hindistan iddiaları reddetti" (çevrimiçi: https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cinin-sinir-ihlaliyle-sucladigi-hindistan-iddialari-reddetti-41605878/21.10.2020.

"Gözler Pakistan ve Hindistan'da", (çevrimiçi: https://www.dw.com/tr/g%C3%B6zler-pakistan-ve-hindistanda/a-2520380.

"Güneydoğu Asya ülkeleri Güney Kore'de toplandı" (çevrimiçi: https://www.haber7.com/asya/haber/1244696-guneydogu-asya-ulkeleri-guney-korede-toplandi/2.11.2020.

"Hindistan-Çin sınırında gerilim artıyor", (çevrimiçi: https://www.haberler.com/hindistan-cin-sinirinda-gerilim-artiyor-13270382-haberi/19.10.2020.

"IMF küresel büyüme tahminlerini düşürdü", (çevrimiçi): https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/imf-kuresel-buyume-tahminlerini-dusurdu/1708463#:~:text=IMF%2C%20D%C3%BCnya%20Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%20Raporu,a%C4%9F%C4%B1r%20toparlanma%22%20ba%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ile%20yay%C4%B1mlad%C4%B1.&text=Raporda%2C%20%C3%87in'in%202019',8%20b%C3%BCy%C3%BCyece%C4%9Fi%20tahminine%20yer%20verildi./02.11.2020.

"Nepal'de Polisle Protestocular Arasında Çatışma: 3 Ölü", (çevrimiçi: https://www.haberler.com/nepal-de-polisle-protestocular-arasinda-catisma-3-9343407-haberi/19.10.2020.

"Pompeo'dan Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki ülkelere ziyaret turu", (çevrimiçi: https://www.haberler.com/pompeo-dan-dogu-avrupa-ve-orta-asya-daki-ulkelere-12850187-haberi)/2.11.2020.

"Türkmenistan TAPI projesi için start verdi", 09.11.2015, http://www.enerjigunlugu.net/icerik/15896/turkmenistan-tapi-projesi-icin-start-verdi.html, (02.11.2020).

Akcan, Mustafa, "Nükleer Güvenlik Zirvesi, G7 ve Kaynama Noktası: "Güney Çin Denizi", DN-Dış Politika/16-05, 02 Mayıs 2016 (çevrimiçi: http://www.toplumcudusunceenstitusu.org/makale-detay/239/-nukleer-guvenlik-zirvesi-g7-ve-kaynama-noktasi-guney-cin-denizi-/2.11.2018.

Akçadağ, Emine, "Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010, s.1-28 (çevrimiçi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43512/2.11.2020.

Alpar, Güray, "Güney Çin Denizinin Durumu, Bölge Ülkelerinin Tehdit Algılamaları ve İttifak Arayışları", (çevrimiçi):https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/guney-cin-denizinin-durumu-bolge-ulkelerinin-tehdit-algilamalari-ve-ittifak-arayislari-kose-yazisi-17345/02.11.2020.

Atagenç, Ömer "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, s.135-166.

Ayhan, İzzet Soner, "Çin İle Hindistan Arasında Sınır Anlaşmazlığının Çözümünü Etkileyen Faktörler", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Oca 2014, s.81-99.

Baba, Gürol, "Japonya'nın savunma politikasındaki dönüşüm", (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/japonya-nin-savunma-politikasindaki-donusum/1423671/2.11.2020.

Bağ, Mustafa, "Hindistan, Rusya'dan alacağı S-400'ler için ön ödemeyi yaptı" (çevrimiçi: https://tr.euronews.com/2019/11/18/hindistan-rusya-dan-alacag-s-400-ler-icin-on-odemeyi-yapti/21.10.2020.

Bayram Mürsel - Emiroğlu, Hüseyin, "Afrika'da Artan Çin Nüfuzunun Çok Yönlü Sonuçları", **The Journal of Academic Social Science** Yıl: 4, Sayı: 28, Temmuz 2016, s.501-516.

Bayram, Duygu Çağla - Arafat, Mohammad, "Çin-ABD Üçgeninde "Hint Pasifik" Kavramsallaştırması", **ANKASAM: Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2018, (2), s.69-102.

Bölinger, Mathias, "Dalay Lama 50 yıldır sürgünde", (çevrimiçi: https://www.dw.com/tr/dalay-lama-50-y%C4%B1ld%C4%B1r-s%C3%BCrg%C3%BCnde/a-4085430/19.10.2020)

Budak, Türkan, "Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye", **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.125-142.

Cengiz, Zerrar "Asya-Pasifik'te Çin'e karşı ABD-Hindistan ittifakı" (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/asya-pasifik-te-cine-karsi-abd-hindistan-ittifaki/947165/2.11.2020.

Çınarlı, Özgür "Afganistan İhtilafı ve Hindistan", **Aksaray Üniversitesi İibf Dergisi**, Eylül 2016, C.8/S.3, s. 10-16; Duygu Çağla Bayram, "Hindistan'ın Bölge Siyaseti", İNÜSAM/Analiz, 2019 c.1/13, s.5.

Çubukçuoğlu, S. Süha, "Güney Çin Denizi'ndeki Paylaşım Mücadelesi" (çevrimiçi): file:///C:/Users/pc/Downloads/Guney_Cin_Denizindeki_Paylasim_Mucadeles.pdf/2.11.2020

Doğan, Diren - Gürkaynak, Muharrem, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizinde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 2019, C.24, S.4, s.921-947.

Doğan, Fazlı - Özlük, Erdem, "Çin'deki Komünist Devrim Süreci ve Bolşeviklerin Politikaları: 1921 -1949", **Mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem**, 16-17 Ekim 2017/Ankara, s.137-140.

Doğan, Orhan - Erdoğan,Aysel, "XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 16 (3), 839-847.

Duran, Hasan - Purevsuren, Nyambayar, "Güvenlik, Enerji ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık 2016, s.281-294.

Dündar, A. Merthan, **Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 20. yılında Japonya'nın Orta Asya Politikaları Rapor**, editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011.

Ergun, Hüseyin, "Japonya'nın Güvenlik Stratejileri, Dış Politika Araçları ve Değişim", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi**, Konya 2007.

Erkin, Beyazıt, "Çin-Hindistan Sınır Anlaşmazlığı: Bölgesel Rekabette Yeni Gerilim", (çevrimiçi) https://www.tasav.org/index.php/cin-hindistan-sinir-anlasmazligi-bolgesel-rekabette-yeni-gerilim.html/19.10.2020.

Ertuna, Özer, "Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme", (çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/427918/19.10.2020 .

Gökten, Kerem, "Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru ve Yeni Güney Asya Jeopolitiği", **Fiscaoeconomia** 2019, Vol.3 (1) s. 160-176.

Gökten, Kerem, "Güvenlik İle Bölgesel Ekonomik İşbirliği Arasında: Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar (Bcım) Ekonomik Koridoru", Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Haziran 2019, ss.99-113.

Güngör, Selim ve. diğ., "Küresel Gelişmeler Bağlamında Enerjide Dışa Bağımlı Gelişmekte Olan Ülkelerde Birincil Enerji Tüketimiyle Finansal Gelişme Arasındaki İlişki", **Maliye Finans Yazıları**, 2017, (108), s. 123-142.

Hanayı, Omırbek, "Güney Çin Denizi'ndeki Temel Sorunlar ve Çözüm Yolları: Çin'in Yaklaşımı" (çevrimiçi: file:///C:/Users/pc/Downloads/Guney_Cin_Denizi_ndeki_Temel_Sorunlar_ve.pdf/2.11.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=8C5rlDST8DY/2.11.2020.

Indo-China War of 1962, (çevrimiçi: https://www.globalsecurity.org/military/world/war/indo-prc_1962.htm/19.10.2020.

İstikbal, Deniz, "Afrika'da İş Birliği ve Rekabet Türkiye ve Çin", **SETA** Rapor, 2020 (çevrimiçi: https://setav.org/assets/uploads/2020/10/R172.pdf/21.10.2020.

İzzet, Soner Ayhan, "Çin-Hindistan Sınır Anlaşmazlığının Çözümünü Engelleyen Faktörler", s.83 (çevrimiçi https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203081/19.10.2020.

Kabakçı, Fuat, "Çin: Sınırdaki çatışmanın sorumluluğu Hindistan'a ait" (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-sinirdaki-catismanin-sorumlulugu-hindistana-ait/1888192/21.10.2020.

Karluk, Abdürreşit Celil, "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı", DAAD Bahar/Spring 2018, s.30-54.

Kaya, Arzu Al-Hayri, "Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-ABD İlişkileri: Düzenin Sonu", XI. IBANESS Kongreler Serisi-Tekirdağ, 9-10 Mart 2019 (çevrimiçi): file:///C:/Users/pc/OneDrive/Desktop/%C3%87in_Hindistan_TURAN/ABD-CINTICARETSAVASI.pdf/2.11.2020.

Koç, Engin, "Çin'in 2015 Savunma Stratejisi Bağlamında Uluslararası İlişkilerde Yeni Denge Arayışları", ed. Tayyar Arı-Barış Özdal, **VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları-** (21-22 Ekim 2015 Bursa / Türkiye), Mart 2016.

Korkmaz, Hüseyin, "Asya Jeopolitiğinde Stratejik Ortaklık: Çin ve Pakistan" (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/asya-jeopolitiginde-stratejik-ortaklik-cin-ve-pakistan/1595779/21.10.2020.

Köksoy, Fulya, "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması", Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt 10, Sayı 2, 2019, s. 83-103.

Kösebalaban, Hasan, "Japon grand stratejisi:Yirminci yüzyıl Japon dış politikasında süreklilik ve değişim", **Divan,** 1998/2, s.57-98.

Kul, Ömer, "Rus-Çin ilişiklerinden bir ittifak çıkar mı?" (çevrimiçi: https://www.ogunhaber.com/yazarlar/doc-dr-omer-kul/rus-cin-ilisiklerinden-bir-ittifak-cikar-mi-101324m.html/2.11.2020.

Kutlu, İlyas, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Reform Tartışmaları" **Bilge Strateji**, C.10, S.19, Güz 2018, s.177-200.

Küçük, Bahtiyar, "Hindistan multi milyarlık Fransız Rafale savaş jetlerini "coşkuyla" karşıladı: ilk mesaj Çin'e", (çevrimiçi: https://tr.euronews.com/2020/09/10/hindistan-multi-milyarl-k-frans-z-rafale-savas-jetlerini-coskuyla-kars-lad-ilk-mesaj-cin-e/21.10.2020.

Malone, David-Mukherjee, Rohan, "India and China: Conflict and Cooperation", Survival, Vol.52 No.1, February-March 2010, s.141; Shreya Das, "The Sino-Indian Border Dispute: What Role for the European Union", European Institue for Asian Studies Briefing Paper, Şubat 2014.

Mermer, Cengiz Topel, "Keşmir Sorunu ve Pakistan-Hindistan İlişkileri Üzerine Etkisi" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul 2018.

Mermer, Cengiz Topel, **Çin-Hindistan Sınır Sorunu**, Stratejik Rapor No: 76, 2020, s.4 vd. (çevrimiçi: https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/chinaindia_Rapor_pdf_21ac63df-f47a-4842-b790-9da822fe4c86.pdf/19.10.2020.

Özekicioğlu Halil - Kılıç, Cüneyt, "Küresel Ekonomi Çağında Çin Ve Hindistan", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Yıl: 2017, s.19-34.

Özev, Muharrem Hilmi, "Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karşısında Pakistan'ın Demokratikleşme Çabaları", **Güvenlik Stratejileri Yıl: 8 Sayı: 16**, s. 147-176..

Öztürk, Muammer, "Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Avrasya Etüdleri**, 43/2014-1, s.249-268 (çevrimiçi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/422113/21.10.2020.

Pekcan, Cemre, "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri", **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**. 1(1), 2016, s.19-32.

Sepli, Ayçe, "Hindistan'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Daimi Üyelik Yolunda Girişimleri ve Karşılaştığı Engeller", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt 7 Sayı 18 (2016), s.226-238; "https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyi_Reformu/2.11.2020.

Sönmezoğlu, Faruk"Bağlantısız Üçüncü Dünya"dan "Çevre Ülkeleri"ne", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:41 (Ekim 2009), s.1-8 (çevrimiçi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5282/19.10.2020 Hasan Özcan, "Hindistan Dış Politikasında Bağlantısızlar Hareketi ve BRICS", Hindistan, 2016, (çevrimiçi: http://bolgeuzmani.com/wp-content/uploads/2019/09/Hindistan-HASAN-%C3%96ZCAN_Hindistan-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%Bında-Ba%C4%9Flants%C4%Bızlar-Hareketi-ve-BRICS-.pdf/19.10.2020.

Şakı, Çağlar, "Büyük Güçler Politikasında Orta Asya Enerji Kaynakları: Jeopolitik Mücadele", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, **Basılmamış Yüksek Lisans tezi**, Ankara 2018, s. 100.

Taşçı, Muhammed Nazım, "ABD Başkanı Trump, Hindistan'da stadyumda yaklaşık 100 bin kişiye hitap etti", (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskani-trump-hindistanda-stadyumda-yaklasik-100-bin-kisiye-hitap-etti/1743432)/2.11.2020.

Taşçı, Muhammet Nazım, "Hindistan'ın komşularıyla sınır anlaşmazlıklar" (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hindistanin-komsulariyla-sinir-anlasmazliklari/1860817/21.10.2020.

Temiztürk, Buket, "Hint Karakterinin Hindistan'ın Dış Politikasına Etkileri (1990-2005)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi**, İstanbul 2019.

Turan, İshak, "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 1, s.80-105.

Tüysüzoğlu, Göktürk, "Toplumsal Kimliğe Dayalı Güvenlikleştirmelerin Siyasal Sorunlar Bağlamında İrdelenmesi: Belucistan Örneği", Güvenlik Stratejileri Yıl: 11 Sayı: 21, s.39-87.

Yıldıran, Mustafa, "İpekyolu Çevresinde Enerji Ekonomilerinin Yükselişi ve Enerji Üzerindeki Rekabet: Potansiyel, Stratejiler ve Yeni Büyük Oyun", **Avrasya Etüdleri**, 43/2013-1, s.105-138 (çevrimiçi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422091/21.10.2020.

Yunus Can Polat, "21. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti Japonya İlişkileri ve Milliyetçilik", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Basılmamış tez, Aydın 2011.

Yücedağ, Ahmet, "Çin-Hindistan Çekişmesi ve Muhtemel Sonuçları" **Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi,** (çevrimiçi:http://sdam.org.tr/image/foto/2020/06/29/Cin-Hindistan-Anlasmazligi-ve-Muhtemel-Sonuclari_1593416364.pdf/19.10.2020.

Zehra Ulucak, "Çin'in Hindistan sınırında çatışma bölgesi yakınında yeni yapılar inşa ettiği iddiası" (çevrimiçi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinin-hindistan-sinirinda-catisma-bolgesi-yakininda-yeni-yapilar-insa-ettigi-iddiasi/1889881/21.10.2020.